

MUSTAFA JAHIĆ

Gazi Husrev-begova biblioteka

ASINDETSKE I SINDETSKE REČENICE U KUR'ANU

Sažetak

U ovome radu govori se o složenim rečenicama sastavljenim od naporednih nezavisnih prostih rečenica u arapskom jeziku prikazanih na primjerima kur'anskoga teksta. Ovakve rečenice mogu biti u međusobno različitim odnosima zavisno od vrste značenja koja izražavaju. Nekada ove rečenice mogu izražavati jedinstveno značenje tako da izgledaju kao jedinstven iskaz u kome druga rečenica izgleda kao dio prve rečenice. Između ovih rečenica može biti i sasvim suprotan odnos koji se manifestira u potpunoj različitosti tako da se ne mogu dovesti u međusobni odnos ni po kome kriteriju, ni prema smisaonoj povezanosti, ni po značenju, niti nekim zajedničkim formalnim obilježjima. Odnos između sastavnica prve vrste rečenica obilježava potpuno jedinstvo (*ittiḥād tāmm*) njihovog sadržaja, koje se manifestira kao njihova potpuna međusobna povezanost (*kamāl al-ittiṣāl*) ili polupotpuna povezanost (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) kada između njih ne postoji potpuno jedinstvo značenja. Odnos između sastavnica druge vrste ovih rečenica obilježava potpun kontrast (*tabāyun tāmm*) njihovog sadržaja, koji se manifestira kao njihova potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqiṭā'*) ili polupotpuna nepovezanost (*šibh kamāl al-inqiṭā'*) kada u složenom rečeničnom iskazu od tri rečenice treća rečenica može biti povezana sa prvom rečenicom sastavnim veznikom *wa*, ali ne može sa drugom zato što bi u tom slučaju takav iskaz izražavao krivo značenje. Svaka navedena vrsta povezanosti, odnosno nepovezanosti ovih rečenica realizira se na više načina i bez sastavnog veznika *wa* zbog čega se ovakva rečenica označava kao *ḡumla al-faṣl* (asindetska ili bezveznička rečenica). Međutim, kada se stepen povezanosti ovakvih rečenica nalazi na sredini između potpune povezanosti (*kamāl al-ittiṣāl*) i potpune nepovezanosti (*kamāl al-inqiṭā'*), ili polupotpune povezanosti (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) i polupotpune nepovezanosti (*šibh kamāl al-inqiṭā'*) i kada između njih postoji određeni semantički konektor (*ḡāmi'*) koji kao zajednički element ili pojam prisutan u obje rečenice omogućuje njihovo eksplicitno povezivanje sastavnim veznikom *wa* u smislenu složenu rečenicu, takva se rečenica označava kao *ḡumla al-waṣl* (sindetska ili veznička rečenica).

Ključne riječi: Kur'an, stilistika, asindetske rečenice, sindetske rečenice, smisljeni odnos, semantički konektor

Rečenice u arapskom jeziku pokazuju posebne gramatičko-stilističke karakteristike i kroz način njihovog sklapanja i međusobnog povezivanja u složenom rečeničnom iskazu sastavljenom od dvije ili više prostih međusobno

nezavisnih, koordiniranih rečenica. Ovakve rečenice mogu biti bez veznika (*faṣl*) i sa veznikom *wa* (*waṣl*). Obje vrste navedenih rečenica čine nezavisno složene rečenice, s tim što se rečenice prve vrste s implicitnom koordinacijom označavaju kao asindetske ili bezvezničke rečenice (*ḡumla al-faṣl*), a druga vrsta s eksplicitnom koordinacijom kao sindetske ili vezničke rečenice (*ḡumla al-waṣl*). Prve nastaju naporednim nizanjem prostih rečenica, a druge njihovim spajanjem sastavnim veznikom *wa*. Obje vrste ovakvih rečenica u arapskoj gramatici definiraju se kao rečenice koje nemaju implicitnu fleksiju pojedinačne riječi (*ḡumal lā maḥall lahā min al-i‘rāb*) zbog čega umjesto njih i ne može stajati takva eksplicitno iskazana riječ u odgovarajućem padežu.¹

Obje vrste navedenih rečenica predstavljaju parataktičke strukture sastavljene od dvije ili više prostih nezavisnih rečenica. U takvoj nezavisnosloženoj jezičkoj strukturi pojedinačne rečenice se nalaze u koordinacijskom odnosu jedna pored druge i gramatički su nezavisne jedna od druge. Njihovim sklapanjem u jednu rečenicu nastaje nezavisnosložena rečenična struktura koja se označava kao rečenični niz, odnosno rečenični spoj, zavisno od toga da li između njih nema veznika ili su povezane veznikom *wa*. Formiranjem složene rečenice, između njenih sastavnica uspostavlja se unutarnji pretpostavljeni odnos povezanosti, koji na logičko-semantički način povezuje takve rečenice i na taj način dokida njihove rečenične granice pretvarajući ih u unutarrečeničnu granicu između njenih sastavnica.² Druga rečenica u ovakvome redosljedju može izražavati i posljedicu uzroka sadržanog u prvoj rečenici tako da se odnosi između ovih rečenica mogu definirati i kao uzročno-posljedični.

Ovakvu jezičku strukturu arapski gramatičari i stilističari definiraju kao složenu rečenicu u kojoj druga rečenica ne izražava značenje pojedinačne riječi tako da umjesto nje ne može ni stajati pojedinačna riječ sa fleksijom

1 Druga vrsta složenih rečenica u kojima druga rečenica izražava značenje pojedinačne riječi tako da njenu sintaksičku funkciju može preuzeti pojedinačna riječ istoga značenja ne spadaju u sindetske i asindetske rečenice. U ovakvim složenim rečenicama njihove rečenice sastavnice nalaze se u subordinacijskom odnosu i definiraju se kao zavisnosložene rečenice. Druga rečenica u ovakvom rečeničnom iskazu nalazi se u zavisnom odnosu prema prvoj rečenici i označava kao zavisna, a prva glavna rečenica. Zavisna rečenica ima implicitnu fleksiju prema mjestu njenog uvrštenja u ustrojstvu glavne rečenice (*ḡumal lahā maḥall min al-i‘rāb*) i može se iskazati i pojedinačnom imenicom u padežu koji odgovara njenoj poziciji u glavnoj rečenici. Tako se, npr., u ajetu: *يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ* “Svaki bi volio da živi hiljadu godina” (al-Baqara, 96) koji predstavlja zavisnosloženu rečeničnu strukturu, druga rečenica nalazi u poziciji direktnog objekta i može se iskazati infinitivom u akuzativu: *يَوَدُّ أَحَدُهُمُ التَّعْمِيرَ أَلْفَ سَنَةٍ* “Svaki bi volio živjeti hiljadu godina.” Ovakve rečenice se mogu nalaziti u poziciji subjekta, predikata, atributa, objekta i drugih vrsta dopuna i prema tome označavaju se kao subjekatske, predikatske, atributske, objekatske itd.

2 *Ṣabbāḥ* ‘Ubayd Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl fī al-balāḡa al-qur’āniyya*, al-Ṭab‘a al-ūlā, Maṭba‘a al-Amāna, Šibrā (Cairo), Miṣr, 1406/1986, 68.

koja bi odgovarala sintaksičkoj funkciji koju ima u ovakvoj nezavisnosloženoj strukturi (*ğumal lā maḥall lahā min al-i-rāb*). Tako se u kur'anskom ajetu:

وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا

I odredi nam od Sebe zaštitnika i odredi nam od Sebe pomagača (al-Nisā', 75)! druga rečenica: "وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا" i "odredi nam od Sebe pomagača" ne može zamijeniti pojedinačnom riječi istog značenja. Isto pravilo važi i za ajet:

وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

I daruj nam milosti Svoje; Ti si, uistinu, Onaj koji mnogo daruje (Āl 'Imrān, 8)! u kome druga rečenica: "وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ" „Ti si, uistinu, Onaj koji mnogo daruje,” ima status sintaksički samostalne rečenice kao i prva rečenica.

Asindetske i sindetske rečenice predstavljaju jednu od najvažnijih, ali i najtežih tema arapske stilistike.³ Stilističari posebno insistiraju na važnosti razlikovanja ove dvije vrste rečenica, poznavanju njihovih sličnosti i razlika i, posebno, njihovoj upotrebi u jeziku. Inače, termini *faṣl* i *waṣl* preuzeti su iz nauke o čitanju Kur'ana (*'ilm al-qirā'āt*) da bi se u vrijeme 'Abdulqāhira al-Ġurġānīja ustalili i kao stilistički termini. Poznavanje ove vrste rečenica posebno je važno za razumijevanje jezika Kur'ana i utvrđivanje mnogih kur'anskih odredbi i propisa. Zbog toga su ove rečenice često bile predmet studiranja mnogih klasičnih stilističara i gramatičara, pa i komentatora Kur'ana. Veliku pažnju tumačenju ovih rečenica posvećuju i savremeni arapski autori.

Asindetske rečenice

Asindetske rečenice (*ğumal al-faṣl*) predstavljaju složen rečenični niz od najmanje dvije proste rečenice koje mogu izražavati različita značenja. Nekada ove rečenice mogu izražavati jedinstveno značenje tako da izgledaju kao jedinstven iskaz u kome druga rečenica izgleda kao dio prve rečenice i da među njima nema nikakve razlike.

Između ovih rečenica može biti i sasvim suprotan odnos koji se manifestira u potpunoj različitosti tako da se ne mogu dovesti u međusobni odnos ni po kome kriteriju: ni prema smisaonoj povezanosti, ni po značenju, niti nekim zajedničkim formalnim obilježjima.

Odnos između sastavnica prve vrste rečenica obilježava potpuno jedinstvo (*ittihād tāmm*) njihovog sadržaja, koje se manifestira kao njihova potpu-

3 Ġalāluddīn Muḥammad b. 'Abdurrahmān b. 'Umar b. Aḥmad b. Muḥammad al-Ḥaṭīb al-Qazwīnī, *al-Īdāh fi 'ulūm al-balāġa: al-ma'ānī wa al-bayān wa al-badī'*, Waḍa'a ḥawāših Ibrāhīm Šamsuddīn, al-Ṭab'a al-ūlā, Dār al-Kutub al-'ilmiyya, Bayrūt, 1424/2003, 118-119.

na međusobna povezanost (*kamāl al-ittiṣāl*) ili polupotpuna povezanost (*šibh kamāl al-ittiṣāl*), kada između njih ne postojati potpuno jedinstvo značenja.

Odnos između sastavnica druge vrste ovih rečenica obilježava potpun kontrast (*tabāyūn tāmm*) njihovog sadržaja, koji se manifestira kao njihova potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqiṭāʿ*) ili polupotpuna nepovezanost (*šibh kamāl al-inqiṭāʿ*), kada u složenom rečeničnom iskazu od tri rečenice treća rečenica može biti povezana sa prvom rečenicom sastavnim veznikom *wa*, ali ne može sa drugom zato što bi u tom slučaju takav iskaz izražavao krivo značenje.

Realizacija asindetskih rečenica

Na osnovu naprijed navedenih kriterija asindetske rečenice se realiziraju u pet slučajeva: kada između njenih sastavnica vlada potpuna međusobna povezanost (*kamāl al-ittiṣāl*), zatim polupotpuna povezanost (*šibh kamāl al-ittiṣāl*), potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqiṭāʿ*), polupotpuna nepovezanost (*šibh kamāl al-inqiṭāʿ*) i kada se nalaze na sredini između dvije potpunosti (*tawassuṭ bayn kamālayn*): potpune povezanosti i potpune nepovezanosti.

1. Kada dvije proste rečenice obrazuju rečenični niz izražavajući jedinstveno značenje tako da i djeluju kao jedinstven iskaz u kome druga rečenica izgleda kao dio prve rečenice, takav se iskaz tretira kao asindetska rečenica (*ḡumla al-faṣl*). Odnos između ovih rečenica, sastavnica ovakvoga iskaza, obilježava potpuno jedinstvo (*ittiḥād tāmm*) njihovog sadržaja, koje se manifestira kao njihova potpuna povezanost (*kamāl al-ittiṣāl*). Određeni smisaoni odnos zavisnosti koji postoji između ovih rečenica ne označava se nikakvim veznikom tako da i rečenice sastavnice takvoga niza ostaju sintaksički potpuno nezavisne jedna od druge, kao u ajetu:

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Gospodaru naš, primi od nas; Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš (al-Baqara, 127)!

S obzirom na to da u ovome slučaju druga rečenica ne izražava novo značenje, različito od značenja prethodne rečenice, nego u semantičkom smislu predstavlja dio takve rečenice, između ove dvije rečenice postoji unutarnja veza koja se manifestira kao smisaona zavisnost koja je jača od zavisnosti koja se postiže veznikom *wa*. Zbog toga se značenje veze između ovih rečenica i ne označava formalnim izražavanjem sastavnog veznika, nego se takva veza implicira. Jaču povezanost ovakvih rečenica osigurava i kauzalno značenje druge rečenice koja objašnjava uzroke sadržaja prethodne rečenice. Tako i gore navedeni ajet znači kao da glasi: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا لِأَنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ: “Gospodaru naš, primi od nas, jer Ti, uistinu, sve čuješ i sve znaš!”⁴

4 Bahiyya bint Ḥāmid al-Liḥyānī, *al-Duʿāʾ fī al-Qurʾān al-Karīm, asālībuh wa maqāṣiduh wa asrārūh*, Baḥṭ muqaddam li al-ḥuṣūl ʿalā daraġa al-māġistīr fī al-balāġa wa al-naqad,

Osim što u semantičkom pogledu predstavlja dio prethodne rečenice i time ostvaruje potpunu povezanost (*kamāl al-ittiṣāl*) s prethodnom rečenicom, druga rečenica ove vrste asindetskih rečenica izražava i dodatna značenja tako da može izražavati značenje koroboracije, permutativa ili apozicije prethodne rečenice.

- Druga rečenica u ovakvom asindetskom nizu može izražavati značenje koroborativa (*ta'kīd*) prethodne rečenice oklanjajući time sumnju u njeno metaforičko značenje ili eventualno pogrešno razumijevanje, kao u ajetima:

الم ﴿ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

Elif-Lām-Mīm. Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputa je za bogobojazne (al-Baqara, 1-2), u kojima rečenica هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “Uputa je za bogobojazne” koroborira sadržaj prethodne rečenice na način sličan značenjskoj koroboraciji (ta'kīd ma'nawī).

Koroboracija značenja prethodne rečenice može biti iskazana i ponavljanjem rečenice u formi sličnoj prethodnoj rečenici, kao formalna koroboracija (*ta'kīd lafẓī*), kao u ajetu:

فَمَهْلِ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا

Zato nevjernicima još vremena dadni, još koji trenutak ih ostavi (al-Tāriq, 17), u kome rečenica أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا “još koji trenutak ih ostavi” ponovljena u obliku sličnom obliku prve rečenice koroborira njeno značenje. Druga rečenica u oba navedena primjera, ustvari, predstavlja koroborativni dodatak prvoj rečenici.

- Druga rečenica u ovakvom asindetskom nizu svojim sadržajem može upotpunjavati značenje prethodne rečenice i kao njen permutativ (*badal*), kao u ajetima:

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوْلُونَ ﴿ قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا فَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ

*Ali, oni govore kao što su govorili oni prije njih. Govorili su: - Zar kada pomremo i kad prah i kosti postanemo, zar ćemo, zaista, biti oživiljeni (al-Mu'minūn, 81-82)?! Drugi ajet u navedenom kur'anskom primjeru predstavlja rečenicu koja se nalazi u poziciji permutativa cjeline (*badal al-kull min al-kull*) prethodnog ajeta.*

- Druga rečenica u ovakvome asindetskom nizu može se nalaziti i u poziciji permutativa cjeline jednim dijelom (*badal al-ḡuẓ' min al-kull*) i na takav način upotpunjavati značenje prethodne rečenice, kao u ajetima:

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَيِّنَ ﴿ وَجَنَاتٍ وَعُيُونٍ

I bojte se Onoga koji vam dariva ono što znate: dariva vam stoku i šinove, i bašče i izvore (al-Šu'arā', 132-134), u kojima rečenica: أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَيِّنَ ﴿

Ḡāmi'a Umm al-Qurā, Kulliyya al-luġa al-'arabiyya, Makka al-Mukarrama, 1422/2001, 221. Dostupno na: <http://ar.islamway.net/book/9579/>. Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl...*, 104-105.

وَجَنَاتٍ وَعُيُونٍ “dariva vam stoku i sinove, i bašče i izvore” predstavlja permutativ cjeline jednim dijelom (*badal al-ba‘d min al-kull*) rečenice iskazane u prvom ajetu.

- Druga rečenica u ovakvom asindetskom nizu može upotpunjavati značenje prethodne rečenice i kao permutativ implikacije (*badal al-ištimāl*), kao u ajetima:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ

I s kraja grada žurno dođe jedan čovjek i reče: - O narode moj, slijedite one koji su poslani, slijedite one koji od vas ne traže nikakvu nagradu, a na Pravom su putu (Yā-Sīn, 20-21)! Rečenica: اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا “Slijedite one koji od vas ne traže nikakvu nagradu” iskazana u drugom ajetu predstavlja permutativ implikacije rečenice: اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ “Slijedite one koji su poslani”, u kojoj se implicira značenje rečenice koja slijedi kao njen permutativ implikacije.

- Druga rečenica u ovakvom asindetskom nizu može se nalaziti i u poziciji apozicije (*‘atf al-bayān*), dodatno objašnjavajući značenje prethodne rečenice, kao u ajetu:

فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبُلَى

Onda mu šejtan prišaptavati poče govoreći: - O Ademe, hoćeš li da ti pokažem drvo vječnosti i kraljevstvo koje nikada neće propasti (Ṭā-Hā, 120)? Rečenica: قَالَ يَا آدَمُ “(Šejtan) reče: o Ademe!” nalazi se u poziciji apozicije rečenice: فَوَسَّوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ “Onda mu šejtan prišaptavati poče”, dodatno objašnjavajući njeno značenje, odnosno ono što je šejtan Ademu prišaptavao.⁵

2. Asindetske rečenice mogu biti iskazane u parataktičkom nizu i kada između njih ne postoji potpuno jedinstvo značenja, a koje se označava kao polupotpuna povezanost (*šibh kamāl al-ittišāl*). Ovakva vrsta povezanosti između dvije proste koordinirane rečenice događa se kada druga rečenica predstavlja odgovor na pitanje koje sadrži prva rečenica. Povezanost asindetskih rečenica ove vrste veoma je važna i posebno prisutna u kur’anskom diskursu, Poslanikovim hadisima i literarnim tekstovima, jer predstavlja poseban stil izražavanja koji sagovornika prisiljava na iščekivanje dodatnog objašnjenja nakon iskazane prve rečenice s obzirom na to da ne izražava potpun smisao, jer u sebi sadrži dozu nejasnoće, tajanstvenosti ili nedorečenosti, te zbog

5 Faḍl Ḥasan ‘Abbās, *al-Balāġa: funūnuhā wa afnānuhā: ‘ilm al-ma‘ānī*, Dār al-Furqān li al-našr wa al-tawzī‘, al-Ṭab‘a al-rābi‘a, Irbid - al-Urdun (Jordan), 1417/1997, 405-412. ‘Abdurrahmān Ḥasan Ḥabannaka al-Maydānī, *al-Balāġa al-‘arabiyya: ususuḥā wa ‘ulūmuḥā wa funūnuḥā wa šuwar min taṭbīqātiḥā bi ḥaykal ḡadīd min tarīf wa talīd*, I-II, Dār al-Qalam - Dār al-Šāmiyya, al-Ṭab‘a al-ūlā, Dimašq - Bayrūt, (1416/1996), I, 583-585. Aḥmad Maṭlūb, *Asālīb balāġiyya, al-fašāḥa, al-balāġa, al-ma‘ānī*, Wikāla al-maṭbū‘āt, al-Ṭab‘a al-ūlā, al-Kuwayt, 1980, 188-190.

toga i nije potpuno jasna da bi se njenim izricanjem mogao završiti iskaz. Zbog toga ovakva rečenica kod sagovornika iziskuje dodatno tumačenje i objašnjenje tako da kao iščekivani odgovor na navedena pitanja dolazi druga rečenica bez veznika *wa*, koja rješava spomenute dileme i nejasnoće, čime se utvrđuje pravi i potpuni smisao iskaza, zadovoljava ljudska radoznalost i istovremeno postižu visoke estetske vrijednosti takvoga iskaza. Druga rečenica u ovakvome iskazu tretira se i kao rečenica ponovnog otpočinjanja (*ḡumla musta'nifa*), jer svojim odgovorom upotpunjuje značenje prve rečenice, dok asindetski odnos ostvaruju kao dvije rečenice koje se nalaze u implicitnom koordinacijskom odnosu, od kojih prva predstavlja pitanje, a druga odgovor.⁶

Primjer ovakve vrste asindetskih rečenica nalazi se u Kur'anu, u ajetu u kome se govori o poslaniku Jusufu:

وَمَا أُبْرِيءُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَجِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ja ne pravdam sebe, (ljudska) duša je sigurno sklona zlu, osim one kojoj se Gospodar moj smiluje. Gospodar moj zaista prašta i samilostan je (Yūsuf, 53).

Rečenica: *إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ* “(Ljudska) duša je sigurno sklona zlu” predstavlja rečenicu ponovnog otpočinjanja koja izražava odgovor na pretpostavljenu upitanost koja se implicira u rečenici koju izriče poslanik Jusuf na početku ajeta: *وَمَا أُبْرِيءُ نَفْسِي* “Ja ne pravdam sebe”. Nakon što je istakao svoju nevinost, a vladareva žena priznala da ga je zavodila, poslanik Jusuf ističe da se ne pravda, zato što je čovjek sklon činjenju zla.⁷

Druga rečenica u ovakvoj vrsti asindetskog odnosa može biti iskazana iz više razloga i radi ostvarivanja različitih ciljeva, kao što su zadržavanje pažnje slušaoca, odvrćanje sagovornika od prekidanja iskaza i postavljanja pitanja, koncizno izražavanje i sl., kao u ajetima:

إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتَنَا ﴿١٠﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١١﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٢﴾ وَسَيَّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿١٣﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا

Dan Sudnji je, zaista, već određen, Dan kada će se u Rog puhnuti, pa ćete vi, sve skupina po skupina, dolaziti, i nebo će se otvoriti i kao kapije postati, i planine će se zdrobiti, te će se u priviđenja pretvoriti; Džehennem će, uistinu, zasjeda postati (al-Naba', 17-21).

U navedenim kur'anskim ajetima, sve do ajeta: *وَسَيَّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا* “I planine će se zdrobiti, te će se u priviđenja pretvoriti”, govori se o dijelu onoga što će se dogoditi na Sudnjemu Danu, što kod slušatelja izaziva dodatno pitanje: “A šta će se poslije tih užasa i grozota dogoditi?” i posebno pitanje

6 Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl...*, 115-116.

7 Faḍl ‘Abbās, *al-Balāḡa: funūnuhā wa afnānuhā...*, 412. Al-Maydānī, *al-Balāḡa al-‘arabiyya...*, I, 586-587.

koje se tiče sudbine nevjernika toga dana, na koje slijedi odgovor u ajetu: إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا “Džehennem će, uistinu, zasjeda postati”, iskazan pojačanom koroborativnom partikulom إِنَّ, kao drugom rečenicom asindetskog niza, čiju konstataciju dodatno potvrđuje i prvi ajet u navedenom primjeru: إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ “Dan Sudnji je, zaista, već određen.” Budući da i sama sūra počinje spominjanjem višebožaca i negiranjem njihovog poricanja proživljenja i polaganja računa na Sudnjem Danu, navedeni ajet odvraća slušatelja od postavljanja daljih pitanja u vezi bilo čega što se iznosi u tim ajetima, prikazujući i objašnjavajući stvari na posebno sažet i koncizan način, skrećući istovremeno pažnju i na situaciju nevjernika toga dana.⁸

3. U asindetskom nizu mogu biti i dvije rečenice između kojih postoji potpun kontrast (*tabāyun tāmm*), zbog čega se formalno odvajaju jedna od druge bez navođenja sastavnog veznika *wa*, pod uvjetom da ne može doći do pogrešnog razumijevanja njihova značenja. Ovakav odnos između rečenica iskazanih u asindetskom nizu označava se kao potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqīāʿ*). U ovakvome odnosu asindetske rečenice mogu biti u dva slučaja.

Prvi slučaj je kada je jedna rečenica izjavna (*ḡumla ḥabariyya*), a druga formalno (*lafẓan*) i značenjski (*maʿnan*) performativna (*ḡumla inšāʿiyya*), kao u ajetu:

وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

I budite pravedni; Allah, zaista, pravedne voli (al-Ḥuḡurāt, 9), u kome se nalaze dvije rečenice u asindetskom nizu od kojih je prva: “I budite pravedni”, performativna (imperativna) u formalnom i značenjskom pogledu, a druga: “Allah, zaista, pravedne voli” izjavna u formalnom i značenjskom pogledu, također, tako da među njima ne postoji nikakav formalni odnos povezanosti.

Ista vrsta odnosa nalazi se i između rečenica iskazanih u ajetima:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

Samo se Tebi klánjamo i samo od Tebe pomoć tražimo! Uputi nas na Pravi Put (al-Fātiḥa, 5-6), u kojima su prve dvije rečenice: “IJAČ NÉČÉDÚ WÁJÁČ NÉSÉJÉJÚ” “Samo se Tebi klánjamo i samo od Tebe pomoć tražimo!” izjavne, dok je rečenica: “IHDÉNA ŠVRÁṬ AL-MÚŠṬÉJÉM” “Uputi nas na Pravi Put” performativna (imperativna) izražavajući značenje dove (molitve).

U ovakvom nizu jedna rečenica može biti izjavna, a druga formalno izjavna, a značenjski performativna, kao u ajetima:

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ﴿٥﴾ أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا

8 ‘Abdulqādir ‘Abduḷlāh Faṭḥī, “al-Faṣl wa al-waṣl fi al-Qurʿān al-Karīm (sūratay al-Nabaʿ wa ‘Abas unmuḍaḡan)”, *Maḡalla Abḥāṭ Kulliyya al-tarbiyya al-asāsiyya*, Nīnavā, al-Mūṣil (Mosul), VII/IV, 2009, 145. Dostupno: www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=7625

Neka čovjek pogleda u hranu svoju; Mi obilnu vodu spuštamo ('Abas, 24-25), u kojima je prva rečenica: فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ "Neka čovjek pogleda u hranu svoju" performativna (imperativna), a druga izjavna.

Ukoliko postoji bojazan da bi ovakvim nizanjem rečenica bez veznika moglo doći do problema u razumijevanju njihovog značenja, takve se rečenice povezuju veznikom *wa* i tretiraju kao sindetske, kao kada se, npr., na pitanje: هل شفيّ معلّمك "Je li ozdravio vaš učitelj?" odgovori: لا وشفاه الله "Ne, Allah ga ozdravio!" Izostavljanjem veznika *wa* u ovome primjeru rečenica bi se mogla razumjeti u značenju proklinjanja: لا شفاه الله "Allah ga ne ozdravio!" Zbog toga navedeni primjer s veznikom *wa* znači kao da je rečeno: لم يُشَفَّ لم يُشَفَّ "Nije ozdravio, Allah ga ozdravio!"

Drugi slučaj asindetskih rečenica koje se nalaze u odnosu potpune nepovezanosti (*kamāl al-inqītā'*) je kada između takve dvije rečenice iskazane u asindetskom nizu ne postoji semantički konektor (*ḡāmi'*), niti neka smisaona veza (*munāsaba*), nego čine dvije sadržajno potpuno autonomne i sintaksički nezavisne rečenice. Primjeri ovakvih asindetskih rečenica uglavnom se nalaze u poeziji:

وَأَتَمَّا الْمَرْءُ بِأَصْغَرَيْهِ كُلُّ امْرِئٍ رَهْنٌ بِمَا لَدَيْهِ

Svaki čovjek ima srce i jezik

Svaki čovjek je zalog onog što ima.

Jasno je da između dvije rečenice u navedenom stihu ne postoji nikakva sadržajna veza, niti neki drugi odnos povezanosti, nego predstavljaju dvije potpuno nezavisne rečenice, isto kao i u primjeru: عليّ كاتب الحمام طائر "Alija je pisac. Golub je ptica", u kome nema nikakve smisaone veze (*munāsaba*) između Alijinog pisanja (كتابة عليّ) i letenja goluba (طيران الحمام), zbog čega se ne dopušta ni njihovo eksplicitno vezivanje, a odnos između ovakvih rečenica definira kao potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqītā'*).⁹

4. Između dvije asindetski iskazane rečenice može postojati i odnos polupotpune nepovezanosti (*šibh kamāl al-inqītā'*), i to u slučaju kada u složenom rečeničnom iskazu od tri rečenice treća rečenica može biti povezana sa prvom rečenicom sastavnim veznikom *wa*, ali ne može sa drugom zato što bi u tom slučaju takav iskaz izražavao krivo značenje. Zbog toga se izbjegava bilo kakvo eksplicitno povezivanje ovih rečenica, a odnos među njima definira kao polupotpuna nepovezanost (*šibh kamāl al-inqītā'*). U gramatičkoj i stilističkoj literaturi kao primjer ove vrste asindetskih rečenica navodi se uglavnom stih:

9 Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl...*, 99-100. Al-Maydānī, *al-Balāḡa al-'arabiyya...*, I, 589-590. Al-Sayyid Aḥmad al-Hāsimī, *Ġawāhir al-balāḡa fī al-ma'ānī wa al-bayān wa al-badī'*, Ḍabṭ wa tadqīq wa tawṭīq: Yūsuf al-Ṣumaylī, al-Maktaba al-'ašriyya, Ṣaydā - Bayrūt, 1999, 184. Aḥmad Muṣṭafā al-Marāḡī, *Ulūm al-balāḡa: al-bayān wa al-ma'ānī wa al-badī'*, Dār al-Kutub al-'ilmiyya, al-Ṭab'a al-tālīta, Bayrūt, 1414/1993, 169.

وَتَظُنُّ سَلْمَى أَنَّي أَبْغِي بِهَا بَدَلًا أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهَيِّمُ

*Selma misli da ja želim drugu umjesto nje
ja je gledam kako u zabludi zaljubljena luta.*

U navedenom stihu, prije rečenice: *أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهَيِّمُ* “Ja je gledam kako u zabludi zaljubljena luta,” čije se značenje odnosi na prvo, odnosno govorno lice, nalaze se dvije rečenice; prva: *وَتَظُنُّ سَلْمَى* “Selma misli” i druga: *أَنْنِي أَبْغِي بِهَا* “da ja želim drugu umjesto nje”, čije se značenje odnosi na Selmu. Druga rečenica u ovome primjeru predstavlja odgovor na pretpostavljeno pitanje u prvoj rečenici. U navedenom slučaju rečenica: *أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهَيِّمُ* “Ja je gledam kako u zabludi zaljubljena luta” bi se mogla povezati sastavnim veznikom *wa* sa prvom rečenicom: *وَتَظُنُّ سَلْمَى* “Selma misli” zato što bi značenje ove dvije rečenice glasilo: “Selma misli, a ja je gledam kako u zabludi zaljubljena luta.” Međutim, sa drugom rečenicom: *أَنْنِي أَبْغِي بِهَا* “Da žudim za njom” ne bi se mogla povezati, jer bi se značenje i treće rečenice u tom slučaju odnosilo na Selmu kao njeno mišljenje, čime bi došlo do krivog razumijevanja stiha. U tom slučaju navedeni stih bi značio:

*Selma misli da ja želim drugu umjesto nje
i da je gledam kako u zabludi zaljubljena luta.¹⁰*

Međutim, za Faḍla Ḥasana ‘Abbāsa, navođenje samo jednog primjera za neko pravilo, kao što je spomenuti stih za ovu vrstu asindetskih rečenica, nije logično. Utvrđivanje pravila na temelju samo jednog primjera bez navođenja i drugih dokaza, prema ovome autoru je neprihvatljivo, pogotovu što je Kur’an prepun takvih primjera, kao što je, prema njegovom mišljenju, ajet:

وَإِنتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا
وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا

I provjeravajte siročad dok ne stasaju za brak; pa ako ocijenite da su zreli, dajte im imetke njihove. I ne žurite da ih rasipnički potrošite dok oni ne odrastu (al-Nisā’, 6).

Treća rečenica u navedenom ajetu: *وَلَا تَأْكُلُوهَا* “i ne trošite njihov imetak” ne može se vezivati sa drugom složenom pogodbenom rečenicom: *فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ* “pa ako ocijenite da su zreli, dajte im imetke njihove” zato što je pogodbeni i znači da siročadima tek kad odrastu, dostignu zrelost i postanu sposobni upravljati svojim imecima, treba predati njihove imetke, dok se trećom rečenicom zabranjuje muslimanima trošenje imetka siročadi u djetinjstvu. Povezivanje posljednje rečenice sa drugom rečenicom ne dopušta se zbog nepostojanja bilo kakvih zajedničkih elemenata među ovim rečenicama koji bi omogućavali njihovo povezivanje. Povezivački elementi kod

10 ‘Abduh ‘Abdul‘aziz Qulqayla, *al-Balāga al-iṣṭilāḥiyya*, Dār al-Fikr al-‘arabī, al-Ṭab‘a al-tāliṭa, al-Qāhira, 1412/1992, 257-258. Aḥmad al-Marāgī, ‘*Ulūm al-balāga...*, 171. Faḍl ‘Abbās, *al-Balāga: funūnuhā wa afnānuhā...*, 419-420.

ovih rečenica ne postoje zato što druga rečenica govori o siročadima nakon što postanu punoljetni, a treća dok su u dobi djetinjstva. Međutim, dopušta se povezivanje treće rečenice sa prvom rečenicom: “وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ” “I provjeravajte siročad” zato što takvo vezivanje ima smisla: “وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ” “I provjeravajte siročad i ne trošite njihove imetke.”

Faḍl Ḥasan ‘Abbās skreće pažnju, također, i na naprijed spomenuto pravilo koje se tiče zabrane navođenja veznika *wa* u ovakvim slučajevima i na njegovo navođenje u spomenutom ajetu, ističući da treba imati na umu da je Kur'an osnovni izvor izvođenja ovakvih pravila. Veznik *wa* se ne pojavljuje u navedenom stihu prije rečenice: “أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمٍ” prema ‘Abbāsovom mišljenju zato što ova rečenica predstavlja odgovor na pretpostavljeno pitanje koje kao da glasi: “Zašto Selma misli da ti želiš drugu umjesto nje? Je li to istina?” nakon čega dolazi odgovor sadržan u posljednjoj rečenici ovoga stiha.¹¹

5. Posebnu vrstu asindetskih rečenica predstavljaju rečenice između kojih postoji smisaona povezanost (*munāsaba*), ali zbog nepostojanja zajedničkog vršitelja radnje (*tašrīk fī al-ḥukm*) ne mogu se veznički vezivati. Zbog toga se odnos između ovakve dvije asindetske rečenice označava kao sredina između dvije potpunosti (*tawassuṭ bayn kamālayn*): potpune povezanosti i potpune nepovezanosti. Ovakva vrsta asindetskih rečenica nalazi se u ajetima:

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شِيَابِئِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٥﴾ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

A kada ostanu nasamo sa šejtanima svojim, govore: - Mi smo s vama, mi se samo rugamo. - Allah njih izvrgava poruzi (al-Baqara, 14-15).

Tako se u navedenom ajetu rečenica: “اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ” “Allah njih izvrgava poruzi” ne može veznički vezivati sa rečenicom: “إِنَّا مَعَكُمْ” “Mi smo s vama”, bez obzira na postojanje smisaone povezanosti ovih rečenica, zato što prvu rečenicu izriču licemjeri, a drugu Uzvišeni Allah. Kada bi bile povezane veznikom značilo bi da i drugu rečenicu: “اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ” izriču licemjeri. Budući da ovu rečenicu izriče Uzvišeni Allah, a prvu licemjeri, ove se dvije rečenice tretiraju kao asindetske i ne povezuju veznikom.¹²

Sindetske rečenice

Sindetske ili vezničke rečenice (*ḡumal al-waṣl*) nastaju sklapanjem prostih rečenica u jednu nezavisnosloženu rečenicu u kojoj njene sastavnice gube rečeničnu granicu, umjesto koje dolazi sastavni veznik *wa*. Složena rečenica nastala na ovakav način označava se kao spojena rečenica (*ḡumla al-waṣl*). Ovakve rečenice vezuju se uglavnom sastavnim veznikom *wa* zato što jedino

11 Faḍl ‘Abbās, *al-Balāḡa: funūnuhā wa afnānuhā...*, 421-422.

12 ‘Abduh Qulqayla, *al-Balāḡa al-iṣṭilāḥiyya*, 258-259. Aḥmad al-Marāḡī, *‘Ulūm al-balāḡa...*, 172. Faḍl ‘Abbās, *al-Balāḡa: funūnuhā wa afnānuhā...*, 422-423.

ovaj veznik izražava isključivo značenje općeg povezivanja, bez dodatnih značenja. Drugi slični veznici (*fa*, *tumma*, *hattā*, *lākin(na)*, *lā*, *aw*, *am* i dr.) ne koriste se u ovakvim rečenicama zato što, za razliku od veznika *wa*, osim povezivanja izražavaju i dodatna značenja, kao što, npr.: veznik *fa* koji osim povezivanja izražava i značenje neposrednog slijeđenja (*tartīb ma‘a ta‘qīb*), *tumma* značenje slijeđenja u intervalima (*tartīb ma‘a tarāḥ*), *hattā* značenje cilja (*ḡāya*), *lākin(na)* značenje suprotnosti (*istidrāk*), *lā* značenje negacije (*nafy*), *aw* značenje izbora (*taḥyīr*) *am*, značenje odustajanja (*iḍrāb*) i sl., čime se mijenja i karakter rečenica koje povezuju.

Dvije rečenice mogu biti u sindetskom odnosu kada se stepen povezanosti ovakvih rečenica nalazi na sredini između potpune povezanosti (*kamāl al-ittiṣāl*) i potpune nepovezanosti (*kamāl al-inqiṭā‘*), ili polupotpune povezanosti (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) i polupotpune nepovezanosti (*šibh kamāl al-inqiṭā‘*) i kada između njih postoji semantički konektor (*ḡāmi‘*), odnosno poveznik kao zajednički element ili pojam prisutan u obje rečenice, koji omogućuje njihovo eksplicitno povezivanje sastavnim veznikom *wa* u smislenu složenu rečenicu.

Semantički konektor

Semantički konektor (*ḡāmi‘*) kao zajednički element ili pojam koji zahtijeva povezivanje dvije rečenice veznikom *wa* utvrđuje se na temelju istovjetnosti ili sličnosti osnovnih dijelova predikacije dviju rečenica, odnosno njihovih subjekata i predikata ili njihovih dodataka. Na temelju jačine povezačke snage elemenata koji povezuju dvije rečenice, al-Sakkākī semantičke konektore dijeli na tri vrste: racionalni (*ḡāmi‘ ‘aqlī*), imaginarni (*ḡāmi‘ wahmī*) i zamišljeni (*ḡāmi‘ ḥayālī*).¹³

- Racionalni semantički konektor (*ḡāmi‘ ‘aqlī*) pretpostavlja postojanje stvarnog jedinstva (*ḡam‘ al-ittiḥād*) između nekih dijelova ovakvih rečenica, koje se utvrđuje na jasan, nedvosmislen i razuman način, kao što su postojanje jedinstvenog subjekta ili predikata u obje rečenice, kao u primjeru: يكتب زيد ويشعر زيد “Zejd piše poeziju i prozu”, koji se sastoji od rečenice: يكتب “(Zejd) piše prozu”, koja je u konekcijskom odnosu sa rečenicom: يشعر زيد “Zejd piše poeziju.”¹⁴ Semantički konektor (*ḡāmi‘*) koji zahtijeva povezivanje navedenih rečenica eksplicitnim veznikom *wa* jeste njihov zajednički subjekt

13 ‘Abdul‘azīz ‘Abdulmu‘īfī ‘Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-‘arabi: Dirāsa taḥlīliyya li masā’il ‘ilm al-ma‘ānī*, I-II, al-Ṭab‘a al-ṯāniya, ‘Ālam al-kutub, Bayrūt, 1405/1984, II, 166.

14 Semantički konektor u ovome slučaju povezuje dvije rečenice u jednu smislenu cjelinu, a veznik kao riječ koja nema sopstveno značenje na eksplicitan način formalno povezuje takve dvije rečenice.

(زيد) s tim što pored toga i između njihovih predikatâ (الكتابة و الشعر) postoji jasan smisaoni odnos (*munāsaba*) i međusobna uporedivost.¹⁵

Ista vrsta semantičkog konektora nalazi se i u ajetu:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

Znaj da nema boga osim Allaha i traži oprosta za svoje grijehe i za vjernike i za vjernice (Muhammad, 19)! u kome se u obje rečenice nalazi isti subjekt kao njihov semantički konektor koji ih dovodi u veznički odnos.

Racionalni semantički konektor može se manifestirati i u postojanju međusobne sličnosti (*tamāṭul*) nekih elemenata dvije rečenice tako da u suštini označavaju isti pojam, a da se razlikuju u sporednim stvarima. Ovakva se sličnost može manifestirati među subjektima ili predikatima dvije rečenice, kao u primjeru: زيد كاتب وعمر شاعر “Zejd je prozni autor, a Amr pjesnik.” Suštinska sličnost između Zejda i Amra je da predstavljaju ljudska bića, dok je sporedna razlika u njihovim imenima. Tako kada im se oduzme njihov personalitet oni postaju jedno: ljudska bića.

Semantički konektor ove vrste mogu biti i predikati, kao u primjeru: زيد أب لزيد أب لبيكر وعمر أبو لخالد Zejd je Bekrov otac, a Amr Halidov.” Zejdovo i Amrovo očinstvo predstavljaju suštinsku sličnost ovih rečenica, koja se manifestira u njihovim predikatima, dok se razlikuju samo u njihovim ličnim imenima. Oduzimanjem njihovog personaliteta, isto kao i u prethodnom primjeru, njihovi predikati postaju jedinstven pojam.

Ista vrsta semantičkog konektora nalazi se i u ajetu:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَادَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ

Oni koji u Allaha i poslanike Njegove vjeruju, oni istinu govore (*ṣiddīqūn*); a oni koji se bore na Allahovom Putu (*ṣuhadā'*) kod svoga Gospodara, oni će svoju nagradu i svoju svjetlost imati (al-Ḥadīd, 19).

Između rečenice: وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ “Oni koji u Allaha i poslanike Njegove vjeruju, oni istinu govore” i rečenice: وَالشَّهَادَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ “a oni koji se bore na Allahovom Putu kod svoga Gospodara, oni će svoju nagradu i svoju svjetlost imati” semantički konektor se nalazi u nagradi (*ağr*) i svjetlosti (*nūr*) kao stvarnoj sličnosti njihovih predikata.¹⁶

15 ‘Abdul‘azīz ‘Abdulmu‘ṭī ‘Arafa, *Min balāga al-naẓm al-‘arabī: Dirāsa taḥlīliyya li masā’il ‘ilm al-ma‘ānī*, I-II, al-Ṭab‘a al-ṭāniya, ‘Ālam al-kutub, Bayrūt, 1405/1984, II, 164-165 i 167.

16 Prema ovakvom tumačenju značenja navedenog ajeta imenica وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ je subjekt (*mubtada'*) a rečenica وَالشَّهَادَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ njen predikat (*ḥabar*) tako da veznik *wa*, u ovome slučaju povezuje dvije rečenice. Međutim, prema drugačijem razumijevanju ovoga ajeta, navedeni veznik *wa* povezuje dvije imenice (الصَّادِقُونَ وَالشَّهَادَةُ) što značajno mijenja značenje ajeta, jer se u tom slučaju nagrada i svjetlost odnose na one “koji istinu govore” i one “koji se bore na Allahovom Putu”. U tom slučaju navedeni ajet predstavlja jednu rečenicu i imenica وَالشَّهَادَةُ izražava drugačije značenje (svjedoci njihovog vjerovanja kod Allaha).

Racionalni semantički konektor može se manifestirati i kao odnos između dvije stvari (*taḍāyuf*), na način da se jedna stvar razumije pomoću druge stvari, kao odnos uzroka i posljedice, očinstva i sinovstva, nižeg i višeg, manjeg i većeg, prodaje i kupovine, itd., zato što je razumjeti jedno bez drugoga nemoguće, kao u primjeru:

أبو زيد يكتب وابنه يشعر

“Zejdov otac piše (prozu), a sin poeziju.”

هذا العدد الأقل لزيد وذلك العدد الأكبر لصاحبه

“Ovaj najmanji broj je Zejdov, a taj najveći je njegovog prijatelja.”¹⁷

- Imaginarni semantički konektor (*ḡāmi‘ wahmī*) predstavlja pretpostavljenu sličnost određenih rečeničnih elementa u dvije rečenice, a koja se ne može utvrditi niti jednim ljudskim čulom, i na osnovu takve sličnosti te dvije rečenice dovode u međusobni odnos. Ovakva sličnost polazi uglavnom od određene polusličnosti (*šibh al-tamāṭul*), odnosno djelimične sličnosti određenih dijelova dvije rečenice, a koja se potom na pretpostavljen način uzdiže do stepena prave sličnosti i na osnovu takve pretpostavljene sličnosti povezuju dvije rečenice, kao u slučaju sličnosti između bijele i žute boje ili između tamnozeleno i crne boje. S obzirom na to da ne predstavlja stvarni nego pretpostavljeni semantički konektor, koji se utvrđuje na osnovu djelimične sličnosti nekih dijelova takvih rečenica, ova se vrsta semantičkog konektora označava kao imaginarni semantički konektor (*ḡāmi‘ wahmī*).

Imaginarni semantički konektor može se tražiti i u nekoj smisaonoj vezi između dvije rečenice, a koja se nalazi u kontrastivnom značenju nekih njihovih dijelova, kao što su visoko i nisko, crno i bijelo, vjerovanje i nevjerovanje, smijeh i plač, stajanje i sjedenje i sl., te se na osnovu takvih kontrastivnih značenja dovodi u međusobni odnos ovakve rečenice, kao u ajetu:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيراً

Malo će se oni smijati, a mnogo će plakati (al-Tawba, 82), u kome smijeh i plač kao dva kontrastivna značenja povezuju dvije rečenice u navedenom ajetu.

Imaginarni semantički konektor može biti utvrđen i na temelju postojanja polukontrastivnog značenja određenih dijelova dvije rečenice, kao što su npr., nebo i Zemlja ili ravnica i brdo, koje se na osnovu takvoga značenja dovode u međusobni odnos, ali ne na način potpune suprotnosti već međusobno oprječnih značenja, kao u ajetima:

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿٦٥﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٦٦﴾ وَلَا الظُّلُّ وَلَا الْحُرُورُ ﴿٦٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

Nisu nikako isti slijepac i onaj koji vidi, ni tmine i svjetlo, ni hladovina i vjetar vrući, i nisu nikako isti živi i mrtvi (Fāṭir, 19-22), u kojima se u među-

17 ‘Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 168-169.

sobni odnos dovode slijepac i onaj koji vidi, tmine i svjetlo, hladovina i vjetar vrući, te živi i mrtvi.¹⁸

- Zamišljeni semantički konektor (*ġāmi‘ hayālī*) predstavlja povezivanje elemenata dvije rečenice na osnovu zamišljene njihove sličnosti, odnosno njihovim dovođenjem u vezu međusobnim uspoređivanjem na osnovu različitih veza i odnosa, kao npr., olovke i sveske, ruke i narukvice, prsti i prsteni, gavrani i crne boje, itd., kao u ajetima:

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿٦٦﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿٦٧﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿٦٨﴾
وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٦٩﴾

Pa zašto oni ne pogledaju kamile - kako su stvorene, i nebo - kako je uzdignuto, i planine - kako su postavljene, i Zemlju - kako je prostrta (al-Ġāšiya, 17-20)?!

Bez obzira na to što između deve i neba, niti zajedno između njih (deve i nebo) i između brdâ i zemlje ne postoji jasna smisaona povezanost, pretpostavljajući značaj deve u obavljanju mnogih poslova i njenu vrijednost u materijalnom smislu, te činjenicu da zemlja predstavlja mjesto njenog čuvanja i napasanja, nebo napajanja i brda mjesto utočišta od raznih nesreća, navedene rečenice se mogu dovesti u određeni smisaoni odnos i na temelju ovog zamišljenog odnosa povezati veznikom *wa*.¹⁹

Realizacija sindetskih rečenica

Složene rečenice koje se sastoje od dvije koordinirane nezavisne rečenice između kojih se stepen njihove povezanosti nalazi na sredini između potpune povezanosti (*kamāl al-ittiṣāl*) i potpune nepovezanosti (*kamāl al-inqiṭā‘*), ili polupotpune povezanosti (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) i polupotpune nepovezanosti (*šibh kamāl al-inqiṭā‘*) i između njih postoji semantički konektor (*ġāmi‘*) označavaju se kao sindetske i realiziraju se na tri načina.

1. Kada se u rečeničnom nizu nađu dvije gramatički potpuno nezavisne i istovrsne rečenice: obje izjavne (*ġumla ḥabariyya*) ili obje performativne (*ġumla inšā‘iyya*), u formalnom (*lafẓan*) i značenjskom pogledu (*ma‘nan*) ili samo u značenjskom pogledu, i sadrže zajednički element ili pojam u vidu neke od naprijed navedenih vrsta semantičkog konektora (*ġāmi‘*) ili između njih postoji određena smisaona veza (*munāsaba*) i uz to ne postoje druge zapreke njihovom povezivanju, ovakve se rečenice tretiraju kao sindetske i vežu sastavnim veznikom *wa*, kao u ajetima:

18 ‘Arafa, *Min balāġa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 169-172. Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl...*, 60-62. Aḥmad al-Marāġī, *‘Ulūm al-balāġa...*, 165-166. Al-Maydānī, *al-Balāġa al-‘arabiyya...*, I, 593-594.

19 ‘Arafa, *Min balāġa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 172-174. Al-Maydānī, *al-Balāġa al-‘arabiyya...*, I, 594. Aḥmad al-Marāġī, *‘Ulūm al-balāġa...*, 166. Darāz, *Asrār al-faṣl wa al-waṣl...*, 62.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

Dobrostitvi će, sigurno, u blagodatima uživati, a griješnici, sigurno, u paklenoj vatri biti (al-Infīṭār, 13-14),

Stepen povezanosti između dvije rečenice u navedenim ajetima odgovara sredini povezanosti između dvije potpunosti (*tawassuṭ bayn kamālayn*): potpune povezanosti (*kamāl al-ittiṣāl*) i potpune nepovezanosti (*kamāl al-inqīṭāʿ*). Semantički konektor (*ḡāmiʿ*) koji omogućuje vezivanje navedenih rečenica nalazi se u Allahovoj sankciji (*ḡazāʿ*) oličenoj u dvije različite forme (nagrada i kazna) koje se odnose na dvije, također, različite vrste ljudi (dobrostitve i griješnike). Božija sankcija koja očekuje obje navedene vrste ljudi predstavlja semantički konektor koji vezuje navedene rečenice, s tim što njihova značenja ne dostižu potpuno jedinstvo (*ittiḥād tāmm*) niti njihova međusobna oprječnost dostiže stepen potpunog kontrasta (*tabāyun tāmm*), nego se nalazi na sredini između ove dvije krajnosti. Osim toga, između navedenih rečenica postoji smisaona i formalna podudarnost budući da su obje rečenice izjavne, u formalnom i u značenjskom pogledu, zbog čega je najbolje i da budu povezane veznikom *wa*.²⁰

Ista vrsta povezanosti nalazi se i u ajetu:

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ

On živo iz mrtvoga izvodi i mrtvo iz živoga izvodi. On oživljava zemlju nakon mrtvila njezina - i vi ćete tako biti izvedeni (al-Rūm, 19).

Stepen povezanosti između rečenice: *يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ* “On živo iz mrtvoga izvodi” i rečenice: *يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ* “On mrtvo iz živoga izvodi” u navedenom ajetu odgovara, također, sredini povezanosti između dvije potpunosti (*tawassuṭ bayn kamālayn*). Osnovni razlog povezivanja ovih rečenica veznikom *wa* jeste to što su obje izjavne prema obliku i prema značenju. Osim toga, druga rečenica je povezana sa prvom veznikom *wa*, kao i posljednje dvije i zbog postojanja različitosti u značenju među njima, budući da je izvođenje mrtvog iz živog oprječno izvođenju živog iz mrtvog, ali i zbog toga što među njima postoji smisaona podudarnost, jer obje ove operacije predstavljaju manifestaciju Allahove moći, isto kao i oživljavanje zemlje nakon njezinog mrtvila i proživljavanje na Sudnjem danu, što izražavaju posljednje dvije rečenice. Sve ove karakteristike navedenih rečenica doprinose potrebi njihovog eksplicitnog vezivanja veznikom *wa*.²¹

Ista vrsta povezanosti rečenica nalazi se i između dvije rečenice iskazane u ajetu:

20 Fadl ‘Abbās, *al-Balāḡa: funūnuhā wa afnānuhā...*, 424-425. ‘Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 160. Al-Maydānī, *al-Balāḡa al-‘arabiyya...*, I, 591.

21 ‘Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 158-159. Al-Maydānī, *al-Balāḡa al-‘arabiyya...*, I, 591-592.

آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلِفِينَ فِيهِ

Vjerujte u Allaha i Poslanika Njegova i udjeljujte iz onoga što vam je On dao da naslijedite (al-Ĥadīd, 7)!

Zbog toga što su obje rečenice u navedenom ajetu performativne (imperativne), i prema obliku i prema značenju, i što između njih postoji različitost koja se nalazi na sredini između dvije potpunosti zajedno sa smisaonom povezanosti, i ove se rečenice povezuju veznikom *wa*.

Sindetska povezanost rečenica realizira se i kada je prva rečenica performativna samo prema značenju, a druga performativna prema obliku i značenju, kao u ajetu:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

I kada smo od sinova Israilovih zavjet uzeli. - Nikome osim Allahu se ne klanjajte i roditeljima dobročinstvo činite (al-Baqara, 83)!

Prva rečenica: "Nikome osim Allahu se ne klanjajte" u navedenom ajetu je performativna (prohibitivna) prema značenju, jer znači kao da glasi: "لا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ", a druga: "وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا" "i roditeljima dobročinstvo činite", također, performativna (imperativna), ali prema značenju i prema obliku, jer se u ovome slučaju nedeterminiranim infinitivom u akuzativu izražava značenje imperativa, tako da ajet znači kao da glasi: "واحسنوا وبالوالدين إحسانا".²²

2. Kada se u složenom rečeničnom nizu prva rečenica nalazi u poziciji pojedinačne riječi (*ḡumal lahā maḥall min al-i‘rāb*) i zbog toga ima implicitnu fleksiju, a druga rečenica koja slijedi poslije nje, s obzirom na to da se nalazi u smisaonom odnosu (*munāsaba*) s prvom rečenicom, preuzima fleksiju prve rečenice, i zbog toga se kao dvije pojedinačne riječi povezuju sastavnim veznikom *wa*, kao u ajetu:

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ

A oni kojima se, pored Njega, molite, ne mogu vam pomoći, a ne mogu ni sami sebi pomoći (al-A‘rāf, 197).

Rečenica: "لا يَسْتَجِيبُونَ نَصْرَكُمْ" „Ne mogu vam (oni) pomoći" u navedenom ajetu ima implicitnu fleksiju (*ḡumal lahā maḥall min al-i‘rāb*), jer se nalazi na poziciji imenskog predikata (*ḥabar*) odnosne rečenice *وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ* "A oni kojima se, pored Njega, molite" koja se nalazi na poziciji subjekta imenske rečenice (*mubtada*), tako da i druga rečenica: "وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ" "A ne mogu ni sami sebi pomoći", ima implicitnu fleksiju prve rečenice, jer se nalazi na poziciji drugog predikata navedene odnosne rečenice i smisaono je povezana s prvom rečenicom u sindetskom spoju: "لا يَسْتَجِيبُونَ نَصْرَكُمْ" "Ne mogu vam (oni) pomoći". Smisao navedenog ajeta koji se sastoji od tri rečenice je u tome da druge dvije rečenice kao imenski predikati bliže određuju odnosnu

22 'Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-‘arabī ...*, II, 162, Munīr Sultān, *al-Faṣl wa al-waṣl fī al-Qur‘ān al-Karīm*, Munša‘a al-ma‘ārif, al-Iskandariyya, al-Ṭab‘a al-ṭāniya, 2000, 166.

rečenicu koja predstavlja subjekt imenske rečenice. Zbog toga što se u implicitnom smislu obje nalaze u poziciji pojedinačne riječi između kojih postoji smisaoni odnos, te se dvije rečenice povezuju sastavnim veznikom *wa*.

Ista vrsta sindetskih rečenica nalazi se i u ajetu:

وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

A Allah uskraćuje i obilno daje, i Njemu ćete se vratiti (al-Baqara, 245), u kome se rečenica: *يَبْصُطُ* “(Allah) obilno daje” veže veznikom *wa* sa rečenicom koja se nalazi na poziciji predikata imenske rečenice tako da se u istoj poziciji s istom implicitnom fleksijom nalazi i rečenica: *يَقْبِضُ* “(Allah) uskraćuje” zato što je smisaono povezana s ovom rečenicom koja se nalazi na poziciji predikata imenske rečenice tako da se u istoj poziciji s istom implicitnom fleksijom nalazi i rečenica: *يَبْصُطُ* “(Allah) obilno daje”. Kada ove dvije rečenice ne bi bile povezane veznikom *wa* mogle bi se razumjeti i na način da druga rečenica derogira prvu, tako da ajet znači da Allah ne uskraćuje, nego samo obilno daje, što je, naravno, pogriješno.

Ista vrsta rečenica nalazi se i u slijedećem ajetu, samo što se nalaze u poziciji objekta i imaju implicitnu fleksiju akuzativa:

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

On zna što u zemlju ulazi i što iz nje izlazi i šta s neba silazi, i što na njeg uzlazi (Saba', 2).

U navedenom ajetu rečenice koje slijede poslije rečenice: *مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ* “Što u zemlju ulazi” nalaze se u konekcijskom odnosu s ovom rečenicom koja se nalazi na poziciji objekta glagolske rečenice: *يَعْلَمُ* “On zna”. S obzirom na to da između ovih rečenica postoji smisaoni odnos i ostale rečenice koje slijede nalaze se u poziciji pojedinačne riječi, povezane veznikom *wa* i imaju implicitnu fleksiju rečenice: *مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ* “Što u zemlju ulazi”²³.

3. I, na kraju, kada se u složenom rečeničnom iskazu nađu dvije različite, sintaksički nezavisne rečenice (*ḡumal lā maḥall laḥā min al-i'rāb*): jedna izjavna (*ḡumla ḥabariyya*), a druga performativna (*ḡumla inšā'iyya*), zbog čega bi trebale biti u asindetskom odnosu, ali zbog bojazni da bi njihovim nizananjem bez veznika moglo doći do pogriješnog razumijevanja njihovog značenja, takve se rečenice povezuju veznikom *wa*, kao u slučaju kada se na pitanje: *هل لك حاجة أساعدك في قضائها* “Treba li ti moja pomoć u tome?” odgovori: *لا وبارك الله فيك* “Ne, Allah te blagoslovio!” Prva rečenica u navedenom primjeru je izjavna i implicitno glasi: *لا حاجة لي* “Ne treba mi”, dok je druga: *بارك الله فيك* “Allah te blagoslovio!” prema značenju performativna (dova). Ispuštanjem veznika *wa* u ovome slučaju navedeni iskaz bi se mogao razumjeti i kao proklinjanje. Ovakav odnos među navedenom vrstom rečenica označava se kao potpuna nepovezanost sa sumnjom (*kamāl al-inqitā' ma'a*

23 'Arafa, *Min balāga al-naẓm al-'arabī ...*, II, 153-155. Munīr Sultān, *al-Faṣl wa al-waṣl fī al-Qur'ān al-Karīm*, 165. Aḥmad Matlūb, *Asālib balāḡiyya...*, 195.

al-īhām). Međutim, ukoliko ne postoji bojazan od pogrješnog razumijevanja njihovog značenja, ovakve rečenice dolaze u asindetskom nizu, a odnos među njima označava se kao potpuna nepovezanost (*kamāl al-inqītā'*).²⁴

Asyndetic and Syndetic Clauses in Qur'an

Abstract:

The paper deals with complex sentences composed of concomitant, independent, simple clauses of Arabic language shown on examples of the text of Qur'an. Such sentences may be in different mutual relations, depending on their meaning. Sometimes, such sentences may express a single meaning so they seem like a single expression in which another clause appears as part of the first one, as if there is no difference between them. There may be a quite contrary relation between these clauses manifested in complete difference so they may not be related under any criterion, neither by meaning nor by common formal features. Relation between conjunctions of the first type of sentences is marked by full unity (*ittiḥād tāmm*) of the content presented as their full mutual connectivity (*kamāl al-ittiṣāl*) or semi-full connectivity (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) when there is no full unity of meaning between them. Relation between conjunctions of the second type of these sentences is marked by full contrast (*tabāyun tāmm*) of their contents manifested as their full non-connectivity (*kamāl al-inqītā'*) or semi-full connectivity (*šibh kamāl al-inqītā'*), when in a complex sentence expression of three clauses the third clause may be connected with the first one by *wa* conjunction but cannot be connected with the second one as, in that case, the meaning would be wrong. Every mentioned type of connectivity or non-connectivity between these clauses is achieved in various ways without the *wa* conjunction. This is why such sentences are *ḡumla al-faṣl* (asyndetic or clauses with no conjunction). However, when the level of connectivity of these clauses is in the middle between full connectivity (*kamāl al-ittiṣāl*) and full non-connectivity (*kamāl al-inqītā'*), or semi-full connectivity (*šibh kamāl al-ittiṣāl*) and when there is a connector (*ḡāmi'*) between them which is present in both clauses as a common element and which enables their explicit connection by means of *wa* conjunction into a meaningful complex sentence, such clause is marked as *ḡumla al-faṣl* (syndetic or conjunction clause).

Key words: Qur'an, stylistics, asyndetic clauses, syndetic clauses, meaningful relation, connector.

24 'Arafa, *Min balāḡa al-naẓm al-'arabī ...*, II, 162-163. Faḍl 'Abbās, *al-Balāḡa: funūnuhā wa afnānuhā...*, 425.

